

*Dus u kent
de Biesbosch?*

Wim van Wijk

Dus u kent
de Biesbosch?

Vragen	7
Alle begin is makkelijk	7
Hoe het allemaal zo gekomen is	11
Heen en weer tussen water en land	21
Boeren, bobo's, boswachters en buitenlui	33
De patiënt Biesbosch	45
De Biesbosch als inspiratiebron	51
De bloemetjes en beestjes van de Biesbosch	61
Vrijheid, blijheid in de Biesbosch	79
Aan het eind van ons Latijn	87
Antwoorden	95
Alle begin is makkelijk	95
Hoe het allemaal zo gekomen is	99
Heen en weer tussen water en land	103
Boeren, bobo's, boswachters en buitenlui	109
De patiënt Biesbosch	117
De Biesbosch als inspiratiebron	125
De bloemetjes en beestjes van de Biesbosch	131
Vrijheid, blijheid in de Biesbosch	143
Aan het eind van ons Latijn	149
Score en duiding	156
Over de auteur	157
Over de fotograaf	157
Bronnen en literatuur	158
Illustratieverantwoording	159
Colofon	160

Alle begin is makkelijk

Alweer een boek over de Biesbosch? Houdt het dan nooit op! Zo langzamerhand weten we het toch wel?

O ja? Dat zullen we dan eens zien. Dit boek gaat de – veronderstelde – kennis van de lezer testen. Aan de hand van vragen die tussen de tekst door staan, kan iedereen nagaan hoeveel hij of zij nu eigenlijk weet van de Biesbosch. Achterin staan de antwoorden en een scorelijst. Afhankelijk van de score wordt duidelijk of iemand zich echt een kenner mag noemen of voortaan toch iets minder hoog van de toren moet blazen en in plaats daarvan al die eerder verschenen boeken nog maar eens uit de kast moet halen.

Natuurlijk, iedereen weet dat het allemaal begon met de Sint-Elisabethsvloed en dat er bevers rondzwemmen in de Biesbosch. Ook dat er riet en wilgen groeien, dat je er leuk kunt varen en dat het een nationaal park is. En o ja, doken er in de oorlog geen mensen onder, omdat ze niet in Duitsland wilden gaan werken? Veel mensen weten ook nog wel dat er spaarbekkens liggen waar drinkwater wordt 'gespaard'.

Dat er sinds een paar jaar een mooi museum in een al even prachtig gebouw te vinden is, is gezien de grote aantallen

bezoekers blijkbaar ook bekend. Net als het feit dat er in de Biesbosch een zeearend broedt (of een visarend, dat kan ook; in ieder geval zo'n grote roofvogel), want daar hebben alle media uitvoerig over bericht.

Wie vindt dat het voldoende is als je bovenstaande weet, kan dit boek nu wegleggen. Maar wie denkt nog veel meer over de Biesbosch te weten en zelfs op detailvragen dan wel nutteloze feitenvragen antwoord te kunnen geven, gaat er maar eens goed voor zitten.

In dit korte inleidende hoofdstuk houden we het, zoals de titel belooft, simpel. Er volgen dan ook alleen wat vragen over de onderwerpen die hierboven kort zijn aangestipt. Met uitzondering van de Sint-Elisabethsvloed, want daar gaat zo'n beetje het hele volgende hoofdstuk over. Bovendien zijn de vragen daarover zo moeilijk, dat de kans bestaat dat u meteen afhaakt of, indien u volhoudt, door de mand valt.

Nee, we beginnen makkelijk met een vraag over de bevers, de troeteldieren van de Biesbosch.

Vraag 1

Wanneer zijn de bevers ook al weer uitgezet in de Biesbosch en uit welk land zijn ze gehaald?

- a. 1988, Polen
- b. 1988, Oost-Duitsland
- c. 1998, Tsjechië
- d. 1998, Zweden

Nog zo'n feitenvraagje, maar dan over het nationaal park. We zullen het niet meer hebben over de lange voorgeschiedenis die aan de totstandkoming vooraf ging, maar o wat waren er veel bezwaren. Vooral van de zijde van de watersporters. Die vreesden dat het accent in een nationaal park zou komen te liggen op de natuur en dat veel krekten zouden worden afgesloten voor die bevers. Of dat die bevers het anders zelf wel zouden doen met hun dammen. Jarenlang heeft de Biesbosch de status van 'nationaal park in oprichting' gehad, maar eindelijk ging dat 'in oprichting' er af.

Vraag 2

Wanneer werd de Biesbosch een nationaal park?

- a. 1984
- b. 1988
- c. 1994
- d. 1998

Volgt nu een vraag over de spaarbekkens. Die zijn er gekomen omdat er in Rotterdam zulk slecht water uit de kranen stroomde. Geen wonder, want dat kwam uit de Nieuwe Maas en dat water was tijdens vloed behoorlijk brak, om niet te zeggen

zout. Van de andere kant kwam tijdens eb steeds smeriger Rijnwater aangestroomd bij het inlaatpunt. Om nog iets van dit brouwsel te maken, werd het rivierwater met chloor bewerkt, maar echt lekker werd het daar niet van. Na een grondige studie over een oplossing viel de keuze op water uit de Maas dat in de Biesbosch moest worden ingenomen en opgeslagen, voordat het naar Rotterdam zou worden getransporteerd. De Maas was in die tijd aanmerkelijk schoner dan de Rijn. Voor de opslag van het Maaswater zijn spaarbekkens aangelegd.

Vraag 3

Hoeveel spaarbekkens liggen er in de Brabantse Biesbosch?

U merkt het, niet alle vragen hebben meer antwoorden om uit te kiezen. Zo af en toe sluipt er een 'open vraag' tussendoor. Dat geldt weer niet voor de volgende vraag. Die vraag slaat terug op de verzuchting uit de eerste zin: 'Alweer een boek over de Biesbosch?'

Vraag 4

Hoeveel boeken – dit meegerekend – zijn er inmiddels over de Biesbosch verschenen, kinderboeken en romans buiten beschouwing gelaten? Boeken over de Sint-Elisabethsvloed moeten weer wel meegerekend worden.

- a. Toch al gauw 50
- b. Nee, eerder 75
- c. Nog meer, het nadert de 100
- d. Echt, al meer dan 100

Tot slot een vraag, speciaal voor de mensen met een – verondersteld – fotografisch geheugen. Voor de mensen die zeggen “de Biesbosch te kunnen dromen”:

Vraag 5

Waar is dit?

Aan het einde van dit inleidende hoofdstuk en na het beantwoorden van de eerste vijf

vragen, is het tijd de kwestie aan de orde te stellen hoe u zich zelf inschat. Vindt u zich iemand die de Biesbosch door en door kent of bent u iets voorzichtiger? Weet u wel iets van het gebied, maar echt niet alles. Of bent u nog bescheidener? Houdt u er bij het nakijken van de antwoorden achterin het boek – en de bijbehorende duiding van de score – rekening mee dat het droevig gesteld blijkt met uw kennis?

Als u deze gewetensvraag hebt beantwoord, kunt u nu ‘het diepe in’.

Hoe het allemaal zo gekomen is

“De dijk steeg grauw uit het grauwe herfstland.” Zo begint het verhaal van twee priesters die vanuit Zevenbergen op weg zijn naar een nieuw kerkdorp in de Grootte Waard, waar de jongste van de twee als zielenherder is aangesteld. “Er komt storm, zei de oude priester met een blik op de hemel.” De twee mannen hebben nog ruim een uur te gaan als het noodweer echt losbarst. In de schemering bereiken zij een naburig dorp, waar de pastoor hen een maaltijd en een slaappleaats aanbiedt, maar Hasso, de jonge priester, wil per se die avond nog zijn bestemming bereiken. Moen, de rechterhand van de pastoor, biedt aan hem het laatste stuk te begeleiden. Buiten “zwiepte de regen uiteen, neervallend als de wind een ogenblik van richting veranderde, meestentijds als verstuivend sluijer langs de twee mannengezichten.”

Al snel meent Hasso dat “er onder de wind een metalen dreun rumoerde. ‘Klokken...?’ vroeg hij. ‘Om deze tijd?’ ‘Noodklokken’, bevestigde Moen.”

Dan doemt het dorp op waar Hasso de diensten zal gaan leiden, aan de overzijde van een riviertje. Als de twee het bruggetje oversteken dat naar het dorp leidt, ziet Hasso dat het water hoog staat. “Hij wierp er een blik op en het kwam hem voor of de zwarte levende stroom onder de brug zienderogen zwol en zich hief.”

Nauwelijks zijn ze de brug over of hij hoort stemmen die snel dichterbij komen. Een mengeling van “klachten, roepen en dierlijke kreten was eensklaps vlakbij. (...) Het naderde met zoveel wanhopige kracht, dat zij opzij sprongen.”

Bij de kerk aangekomen bleken nog niet alle inwoners te zijn gevlucht. “Op het onnozelen pleintje voor de kerk stonden een paar wagens, schimmen van paarden; daartussen liepen mensen. Zij plonsden in en uit de lage huizen en sleepten dingen naar de wagens.”

Vraag 6

Van welke schrijver en uit welke verhalenbundel komt deze beschrijving van de dag waarop de stormvloed toesloeg die de geschiedenis zou ingaan als de Sint-Elisabethsvloed?

- a. Antoon Koolhaas, *Gekke Witte*
- b. Theun de Vries, *De gesprenelde vogel*
- c. Marnix Gijsen, *Overkomst dringend gewenst*
- d. A. den Doolaard, *Het verjaagde water*
- e. Simon Vestdijk, *Verzamelde verhalen*

Al veel eerder, in 1841, heeft een andere schrijver over de Sint-Elisabethsvloed geschreven. Niet in de vorm van een geromantiseerd verhaal, maar op rijm. Reijer Hendrik van Someren schreef, zoals hij het zelf noemde, een "dichtstuk in drie zangen". De twee beginregels luiden:

*"De jonge vijftiende eeuw stak nauwelijks
't hoofd naar boven*

*Of Holland zag de zon van zijn geluk
verdooven"*

Enige bladzijden verder melden de versregels:

*"Dit Eden is niet meer! - Een onafzienbare
waterplas*

*Zwalpt over 't bloeiend erf dat eens Zuid-
Holland was".*

Van Someren stipt ook een oorzaak aan:

*"De wijnmaand dook haar hoofd; het zoel
en waatrig Zuid*

*Goot over Zwitserland een zee van regen uit,
Van Duitschlands bergen stortte een halve
zondvloed neder;*

*De Rijn stond boven peil, 't was bar en
neevlig weeder"*

Hij wil maar zeggen: uit het oosten voerde

de Rijn een watergolf aan en dat op de dag
dat op zee een noordwesterstorm
*"de golven hemelhoog naar Neêrlands
needrig duin
Fel brullend voortjoeg, en deed rammen
op zijn tuin".*

Deze combinatie van een hoge Rijnafvoer
en opgestuwd zeewater werd de Groote of
Zuid-Hollandse Waard fataal. De zee, "die
brult van toorn" (...)

*"vervult thans in één uur den waard gelijk
een kuil;*

*Zij zwelgt, wat haar weêrstaat, in d' opge-
spalkten muil;*

*Met heel haar watermagt hooggolvend
aangestoven,*

*Woelt zij de bosschen en de dorpen 't
onderste boven."*

En zo gaat het nog vele pagina's door, want
dit is pas het einde van het eerste van de
drie zangen. Als ook het derde zang ten ein-
de is, slaat Van Someren een andere toon
aan. Het tweede deel van zijn 116 pagina's
tellende boekwerk de *St. Elizabethsnacht*
bestaat uit *Aanteekeningen*, waarin hij in
proza toelichting geeft bij de dichtregels. Je
zou dit het notenapparaat kunnen noemen.

Vraag 7

Stelling 1: Deze *Aanteekeningen* beslaan
meer pagina's dan de Drie Zangen.

Stelling 2: Bij dit boek is een losse
kaart bijgevoegd van de Groote of
Zuid-Hollandse waard die in de Sint-
Elisabethsvloed ten onder is gegaan.

- a. Beide stellingen zijn waar
- b. Stelling 1 is waar, stelling 2 niet
- c. Stelling 2 is waar, stelling 1 niet
- d. Geen van beide stellingen is waar

In beide bovenstaande boekfragmenten is zorgvuldig vermeden de datum te noemen waarop de Sint-Elisabethsvloed de Grootte Waard trof. Ook is niet aan de orde geweest hoe de ramp aan zijn naam is gekomen.

Vraag 8

Wanneer precies trof de Sint-Elisabethsvloed de Grootte Waard en naar wie is hij eigenlijk genoemd?

- a. 18 november 1421, Elisabeth van Thüringen
- b. 18 november 1421, Elisabeth van Nimwegen
- c. 18 november 1471, Elisabeth van Thüringen
- d. 18 november 1471, Elisabeth van Nimwegen

De Sint-Elisabethsvloed leidde het ontstaan van de Biesbosch in. Deze natuurramp sloeg volgens de overlevering des te harder toe als gevolg van menselijk falen. Zo zou de sluiswachter van het dorp Broek vergeten zijn de sluisdeuren dicht te draaien voor hij naar bed ging (1). Ook zou de burgeroorlog tussen de Hoeken en de Kabeljauwen tot verwaarlozing van de dijken hebben geleid (2). Wat ook niet schijnt te hebben geholpen, was de afgraving van het buitendijks gelegen zoute veen, waardoor als het ware de rode looper voor de zee werd uitgerold (3).

Vraag 9

Welke van de bewering(en) op de voorgaande pagina is of zijn het meest waarschijnlijk?

- a. Alle drie de beweringen
- b. Bewering 1 en 2
- c. Bewering 1 en 3
- d. Bewering 2 en 3
- e. Alleen bewering 1
- f. Alleen bewering 2
- g. Alleen bewering 3

Bestonden er maar ooggetuigenverslagen of andere geschriften uit die tijd, zodat met meer zekerheid de toedracht kan worden geschetst. Het enige boekwerk dat 'in de buurt komt', is de *Tielse kroniek*, een handschrift dat in Tiel wordt bewaard en waarin – onder meer – de geschiedenis van de Lage Landen aan bod komt. Toch schreef de onbekende schrijver het deel over de belangwekkende middeleeuwse gebeurtenissen in Nederland ook al weer enkele decennia na de allesvernietigende vloed.

Verder moeten we het doen met mondelinge overleveringen, die nu eenmaal de neiging hebben telkens net iets anders te worden verteld en doorgegeven. Zou het bijvoorbeeld echt waar zijn dat een poes het leven van een baby heeft gered door heen en weer te springen op de dobberende wieg? Op die manier zou de poes de wieg voor omslaan hebben behoed, waarna het wiegje bij Kinderdijk zou zijn aangespoeld. En zouden er inderdaad 72 dorpen zijn verzwolgen door die overweldigende vloedgolf? Wat dat laatste betreft, doet archeologisch onderzoek anders vermoeden. Zo trof

de ploeg van de latere Dordtse stadsarcheoloog Johan Hendriks in 1992 bij de blootlegging van het kasteel Muilwijk bij Werkendam geen puin of afgebrokkelde muurresten aan, maar keurig gladde, even hoge fundamenteën. Zo'n zelfde vlakke bovenzijde van een fundament werd aangetroffen op 1,30 meter onder het maaiveld van een weiland bij Hank. Hier zou de woontoren Roode Camer hebben gestaan. Beide vondsten duiden er volgens Hendriks op dat de stenen waren weggehaald om ze ergens anders weer te kunnen gebruiken. Zo kwam hij tot zijn theorie dat de waard niet zozeer met man en muis is vergaan, maar door het zoute water onvruchtbaar was geworden, waardoor de bewoners de waard verlieten – maar wel meenamen wat nog bruikbaar was. Ook stenen dus. Ze gaven de waard op, omdat het dijkherstel traag op gang kwam en volgende overstromingen kort na de Sint-Elisabethsvloed het weinige herstelwerk weer ongedaan maakten. Het water kreeg vrij spel, ook al omdat de Merwede er zich een nieuwe uitweg naar zee doorheen baande.

Vraag 10

Als het geen 72 dorpen waren, zal het aantal slachtoffers ook wel minder zijn dan de 2000 waarvan de *Tielse kroniek* gewag maakt. Op hoeveel vergane dorpen en hoeveel slachtoffers houdt archeoloog Hendriks het ongeveer?

- a. 36 dorpen, 1000 doden
- b. 26 dorpen, 800 doden
- c. 16 dorpen, 200 doden
- d. 12 dorpen, 100 doden

In 2006 zijn bij het Albert Schweitzer Ziekenhuis de restanten van een verdrinken dorp blootgelegd.

Vraag 11

Hoeveel dorpen het ook waren, hieronder staan er een paar genoemd. Eén dorp heeft niet in de Grootte Waard gelegen. In welk rijtje staat dat dorp?

- a. Almsvoet, Houweningen, Erkentrudenskerke
- b. Wolbrandtskerke, Tolsende, Dubbelmonde
- c. Muilkerk, Bezooijen, Aertswaard
- d. Raamsdonk, Leiderkerk, Almonde

In de jaren die volgden op de Sint-Elisabethsvloed, hadden de Rijn en de Maas het idee dat ze hun bestemming

bereikt hadden als ze die grote waterplas binnenstroomden waarin de Grootte Waard was veranderd. Hun stroomsnelheid nam af en daarmee hun vermogen om zand en modder mee te voeren. Het sediment bezonk, waardoor de binnensee langzaam maar zeker ondieper werd. Dit proces begon in het oosten en verplaatste zich in de loop van de eeuwen westwaarts.

Zo traag verliep dit proces, dat de binnensee de vissers voorlopig visgronden te over bood. Die grepen deze kans dan ook aan. Sommigen paktten het groots aan en bouwden lange schuttingen die de vissen tegenhielden en naar een fuik of net leidden.

Vraag 12

Twee stellingen:

Stelling 1: Zo'n schutting bestond groten-deels uit gevlochten wilgentenen.

Stelling 2: De naam van het spaarbekken Honderd-en-Dertig verwijst naar zo'n schutting.

- a. Beide stellingen zijn waar
- b. Stelling 1 is waar, 2 niet
- c. Stelling 2 is waar, 1 niet
- d. Beide stellingen zijn niet waar

De vissers konden niet willekeurig te werk gaan. Het viswater was immers niet hun eigendom, maar hoorde de landheer toe. Twee landheren, om precies te zijn. De ene was keizer Karel V, die ook graaf van Holland

was; de andere had als titel prins van Oranje. Vóór de Sint-Elisabethsvloed werd de grens tussen hun eigendommen gevormd door de Maas die toen door de Grote Waard slingerde – niet stroomde, want hij was aan beide zijden afgedamd. Maar nu was die grens 'verwaterd', uitgewist. Toch maakten de landheren aanspraak op de opbrengsten van hun onder water staande landerijen. Dus mochten vissers uit bijvoorbeeld Sliedrecht geen prinselijke vissen vangen en die uit Geertruidenberg geen keizerlijke. Het was daarom zaak de bedding van de Maas terug te vinden.

Op een mooie zomerdag ging daartoe een gezelschap sloop in Geertruidenberg. Aan boord waren hoge vertegenwoordigers van de keizer en de prins, twee kaartenmakers

en mannen die het gebied op hun duimpje kenden. Met lange ijzeren stokken prikten zij op regelmatige plekken in de bodem. Stuitten ze op schelpen, dan hadden ze de rivierbedding te pakken. Staken ze de stok in stevige grond, dan zaten ze ten noorden of ten zuiden van de verdrinken rivier. Op die manier stelde het gezelschap eerst de oevers en vervolgens het midden van de rivier vast en markeerde dat met een bak. Zo wist men een flink stuk van de rivierloop te achterhalen. Natuurlijk waren er ook meningsverschillen. Op een paar plaatsen betwistten de opvarenden de loop van de rivier en werden er twee bakens geplaatst. Een 'rechter' moest dan later in alle rust maar een definitieve uitspraak doen.

Vraag 13

Wanneer werd de loop van de Maas door de binnensee definitief vastgesteld en wie was deze rechter?

- a. 1460, Jacoba van Beieren
- b. 1461, Filips de Schone
- c. 1560, Alva
- d. 1561, Margaretha van Parma

Na deze rechterlijke uitspraak wisten de vissers tot welk punt ze hun schutting mochten bouwen. Niet dat zij zich er daarna altijd keurig aan hielden. Stiekem verplaatsten ze wel eens een bak. Of anders hielp een storm of ijsgang wel een handje; dan legde zo'n bak door een natuurlijke oorzaak het loodje. Het duurde dan ook niet

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

Tekst

Wim van Wijk

Vormgeving

Richard Bos, Wergea

Fotografie

Jacques van der Neut

© 2018 WBOOKS

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

160

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2018.

ISBN 978 94 625 8276 7

NUR 693

Hoe goed kent u de Biesbosch eigenlijk?

Het begon allemaal met de Sint-Elisabethsvloed. In dit nationale park groeien riet en wilgen, zwemmen bevers rond en wordt drinkwater gespaard. We hebben het natuurlijk over De Biesbosch. Maar hoe goed kent u de Biesbosch? En als u zegt goed, weet u dat wel zo heel zeker?

Dus u kent de Biesbosch? is bestemd voor mensen die denken dat ze Biesbosch kennen. Ze zijn er "al zo vaak geweest" en "ook in het museum". Thuis hebben ze talloze boeken over de Biesbosch. Je hoeft ze niets meer te vertellen.

Dat zullen we dan nog wel eens zien. In negen korte hoofdstukken worden alle aspecten van het nationaal park behandeld. Telkens wordt de tekst onderbroken door (meerkeuze)vragen, waarin de veronderstelde kennis wordt getest. Achterin het boek kan iedereen nagaan hoe goed of slecht het met die kennis gesteld is. Wie durft?

Wim van Wijk woont in de Biesbosch, is er opgegroeid, heeft er boeken over geschreven en leidt er met een fluisterboot kleine groepen mensen in rond.

